022. Türkçede yabancı kelime, ıstılah ve özel isimlerin imlası

Faysal Okan ATASOY[1]

APA: Atasoy, F. O. (2023). Türkçede yabancı kelime, ıstılah ve özel isimlerin imlası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 343-357. DOI: 10.29000/rumelide.1252767.

Öz

Türkçede yabancı kelime, ıstılah ve yabancı özel isimlerin yazılışını konu alan bu yazı, yazılı metinlerde yazılmasına ihtiyaç duyulan bu tür kelimelerin Türk yazı sisteminin tercih ettiği sesçil imlaya ve Türkçenin sesletme özelliklerine uygun yazılışları hususunda kılavuzluk etmeyi amaçlamaktadır. Dilin muhafazası hususunda hassasiyet gösterenler her ne kadar yabancı kelimelerin ve ıstılahların kullanılmasına karşı çıksa da bazen ihtiyaçtan (ilmî zaruretler sebebiyle) bazen de şahsî tercihler sebebiyle günümüzde pek çok metinde (yazılı, basılı, görüntülü yayınlarda) -*Türkçe Sözlük* (TDK 2011) dâhil- bu kelimelere (ıstılah, kişi, yer ve eser isimlerine…) sıkça rastlanmaktadır. Elinizdeki çalışma yazılı metinlerde yazılmasına ihtiyaç duyulan yabancı kelimeler, ıstılahlar ve özel isimlerin yazılmasına dair imla hususiyetleri ile sınırlı tutulmuştur. Herhangi bir kavramın yabancı dildeki karşılığının yerine Türkçesinin tercih edilmesi dilin selameti için elbette en uygun olandır; ancak, dilin söz varlığına yerleşmiş yabancı kelimelerin tarihî yükü (geçmişle bugün arasındaki bağın kopmaması, kelimenin dilde kazandığı farklı anlamlar, yakın anlamlar arasındaki ince farkları göstermek suretiyle dilin ifade gücüne kattığı zenginlik gibi sebepler) göz önünde tutulursa yerleşmiş kelimelerin, yerleştikleri imla ile kullanılmasına devam edilebilir. Bu yazıda ilmî metinlerde, eski metinleri neşretmede alfabe farklılığı sebebiyle aynen aktarılmasına ihtiyaç duyulan yabancı kelimelerin, ıstılahların ve özel isimlerin yazı sisteminde gösterilişine dair ve günümüzde yapılan tercümelerde veya yazılan ilmî yazılarda bu tür kelimelerin imlasına dair teklifler yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Türk yazı sistemi, yabancı kelimelerin imlası, ıstılahların imlası, Türkçe imla kuralları, yabancı özel isimlerin imlası.

Spelling of foreign words, terms and proper names in Turkish

This article, which deals with the spelling of foreign words, terms and foreign proper names in Turkish, aims to guide the spelling of such words that need to be written in texts in accordance with the phonetic spelling preferred by the Turkish writing system and the phonetic features of Turkish. Although those who are sensitive to the preservation of the language oppose the use of foreign words and terms, these words (terms; names of people, places and works…) are frequently encountered in many texts (written, printed and video publications) today, including the *Turkish Dictionary* (TDK 2011), sometimes out of necessity (due to scientific necessities) and sometimes due to personal preferences. This study is limited to the spelling of foreign words, terms and proper names that need to be written in texts. It is, of course, the most appropriate for the sake of the language to prefer the Turkish version of a concept instead of its foreign-language equivalent; however, if the historical burden of foreign words that have settled in the vocabulary of the language is taken into consideration (reasons such as the connection between the past and the present, the different meanings that the

[1] Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Isparta, Türkiye), faysalatasoy@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0348-3151 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 17.07.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252767]

word has gained in the language, the richness it adds to the expressive power of the language by showing the nuances between close meanings), the use of the settled words with the spelling they have settled can continue. In this article, there are proposals on the spelling of foreign words, terms and proper names that need to be transliterated/transcripted due to alphabet differences in scholarly texts, in the publication of old texts, and on the spelling of such words in today's translations or scholarly writings.

Keywords: Turkish writing system, spelling of foreign words, spelling of terms, Turkish spelling rules, spelling of foreign proper names.

Giriş - İmla çeşitleri ve Türkçenin imlası

İmla, dilin ses sistemi ve kelimelerinin yapı özelliklerine göre şekillenir. Geçmişten günümüze kullanılan yazı sistemleri kendi içinde *mefhum* (*ideo*), *resim* (*picto*), *şekil* (*logo*), *hece* (*syllable*) ve *abece* (*alfabe*) gibi işaretleri esas almalarına göre sınıflandırılmıştır (Mattingly 1992: 11). Yazı sistemlerinin tek tek sesleri veya ses birlikleri olan hece yapılarını esas almalarına göre tasnif edildikleri de görülür: *sesçil* (*phonetic*) *imla* ve *yapıcıl* (*morpholojic*) *imla* (Frost ve Katz 1992: 67-71). *Sesçil* (*phonetic*) imla sistemleri de kendi içinde heceleri esas almalarına, sadece ünsüzleri esas almalarına veya ünlü ünsüz bütün sesleri esas almalarına göre kendi içinde sınıflara ayırılmış; benzerlikleri ve farklılıkları dikkate alınarak alt başlıklar altında tasnif edilmiştir (bk. Sampson 1986, DeFrancis 1989, Faber 1992). Bunların arasında bir de *etimolojik imla* (*kökene dayalı imla*) adlandırması ile karşılaşılır (Coulmas 1999: 147). Bu adlandırmalardan günümüz Türk yazı sistemini ve Türkçe imlayı ilgilendirenler *abece* esaslı yazı, *sesçil imla* ve *kökene dayalı imla* (*etimolojik*) başlıklarıdır.

Sesçil imla dildeki ünlü-ünsüz seslerin her birini yazıda gösterecek bire bir işaret sistemini esas alır (*fonem-grafem*; *grafem-fonem*). Bu sistemde her ses, harf (*simge*) adı verilen tek işaretle karşılanır; o işaret de tek sesi gösterir. Heceler tek veya birden fazla harf ile yazıda gösterilir: *ı-sı*, *ku-lak*, *kar-dan*, *yurt* gibi. Sesçil imla da kendi içinde *şeffaf imla* ve *şeffaf olmayan imla* şeklinde ikiye ayrılır. Ancak bu ayrım bir doğrunun iki uç noktasına verilen ad olarak kabul edilebilir. Yazı sistemlerinin şeffaflık dereceleri harf-ses ilişkisinin biri öbürünü doğrudan gösterme derecesine göre değişir.

Tam şeffaf yazı sistemlerinde işaretler ve yazılı şekil telaffuzu yansıtır, telaffuz da yazıyı ses-harf eşleşmesiyle bire bir yansıtır. Şeffaf olmayan yazı sistemlerinin ses-harf ilişkisinde bire birlik dengesi farklılaşmıştır. Bunun sebebi, dilin tabii ses değişikliklerinin yazıya yansıtılmamış olmasıdır. Aslında bu yazı sisteminde de sesçil imla kullanılmıştır; ancak bunlar kelimelerin geçmişte yazıya geçirilmiş sesçil hâllerini yansıtır. Bu tür yazı sistemlerinde sesleri yazıya geçirmeye yarayan işaretler birden fazla olabileceği gibi; işaretin okunuşu da kelimeden kelimeye farklılaşmıştır; hecelerin yazımında harf-ses -dolayısıyla yazılış-okunuş- farkı oluşmuştur. Bazı sesler yazıda iki harfle (*digram*), bazıları üç harfle (*trigram*) bazıları daha çok harfle gösterilmektedir. Bu tür sistemlerde yazıda gösterildiği hâlde okunuşa hizmet etmeyip cinsiyet, topluluk, çatı; sesteşinden ayırma işareti gibi anlama hizmet eden harfler bulunabilir. Kelimenin bünyesinde artık okunmayan ve anlama da hizmet etmeyen harfler yer alabilir. Bu durum kelimenin geçmişte sesçil olarak tespit edilmiş imlasının bugüne olduğu gibi taşınmasından kaynaklanır.

Diller kelimelerinin telaffuzu değiştiği hâlde eski imlasını yazı sisteminde korumaya meyillidir. Bunun üç sebebi vardır: Dilin telaffuzunun hızlı değişmesinin önüne geçmek, dilin eski metinleriyle bağı koparmamak -kültür bağını korumak- ve dinî metinleri tahrif etmekten kaçınmak. Kelimenin

telaffuzunda ortaya çıkan tabii ses değişiklikleri yazıya yansımayıp eski imla muhafaza edildiğinde yazı sisteminin *kökene dayalı imla*yı esas aldığı kabul edilir. İster dilin kendi kelimesi olsun isterse başka dilden alıntılanmış olsun, kökene dayalı imlayı benimseyen yazı sistemleri kelimelerin dildeki eski metinlerde görülen yazılı şekillerini (görüntüsünü) muhafaza eder. Ses değişikliklerinin yazıya yansıtılmaması, yazı sistemindeki şeffaflığın donukluğa doğru kaymasına sebep olur. İşte, yazı sistemleri yazı-telaffuz eşleşmesinin nisbeti ölçüsünde şeffaf, yarı şeffaf, şeffaf olmayan (veya *sığ-derin; şeffaf-donuk~mat*) gibi sıfatlarla nitelenir[2]. Seslerin işarete dönüştürülmesinde yazılabilirlik derecesi; işaretlerin sese dönüştürülmesinde okunabilirlik derecesi o yazı sisteminin şeffaflık (veya *sığlık-derinlik*) derecesini belirler.

Türkçe imla

Türkçenin yazı sistemi şeffaf yazı sistemleri arasında yer alır. Türkçe Latin alfabesi esaslı yeni Türk harflerine geçtiğinde sesçil imlayı tercih etmiştir. Sesçil imla kanunda geçmez; ancak *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*'un meclise sunulan (1928 Ekim 31, Çarşamba) teklif metnindeki gerekçede ve meclisteki görüşmelerde (1928 Kasım 1, Perşembe) "Arap harfleriyle okuma-yazmanın güç olması", "Türkçeyi iyi yazabilmek ve yazılanı okuyabilmek", "bütün halk tarafından okunabilecek ve yazılabilecek bir lisan için Latin harflerinden teşkil edilen yeni harflerin kabul edilmesi gerektiği" hususları vurgulanmıştır.[3] Kanun henüz mecliste kabul edilmeden önce 26 Haziran 1928'de çalışmalarına başlayan Dil Encümeni hazırladığı *Elifba Raporu*nda şu cümle ile şeffaf yazı sistemine uygun harf seçmeye çalıştıklarını ifade etmiştir: "…heyetimiz doğrudan doğruya bugünki müşterek ve edebî lisânımızın istinad ettiği ince ve mütekâmil *İstanbul konuşma dilini esâs ittihâz ederek bu dile nazarî ve amelî cihetlerden en uygun ve elverişli bir elifba vücûda getirmeğe* çalışmıştır" (Alpyağıl 2015: 496). Kanunun ilanından sonra Dil Encümeni Türkçenin tarihî söz varlığından tevarüs ettiği kelimelerin imlasını buna uygun olarak yeni Türk harflerine aktarmış ve bir kılavuz yayımlamıştır (bk. TDK 1928). Kılavuzu terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmaları takip eder ve ilk çalışmalar yayımlanınca itirazlar da gecikmez. Bu geçiş aralığında yayıncılıkta ve basın dilinde, resmî yazılarda, ilmî ıstılah üzerine yapılan çalışmalarda bazı yanlışlıklar ve eksiklikler olmuştur. Buna dönük zaman zaman eleştiriler, düzeltme teklifleri getirilmiştir. Dilde ıslah (yer yer tasfiye) çalışmaları bu süre zarfında başlamış, bununla birlikte hem atılan kelimelere, hem yeni türetilenlere ve hem de alıntılanıp söz varlığına dahil edilenlere lehte aleyhte eleştiriler getirilmiştir.[4] Bu eleştirilerden Özdem'in *Terimler Meselesi Münasebeti*[*y*]*le Dilimizin Islahı Üzerine Muhtıra* (1941) adlı eserinde getirdiği teklifler imla

[2] Alfabetik yazı sistemi kullanan iki dil üzerinde yaptıkları çalışmalarında Katz ve Feldman (1983) *imla derinliği tezi*ni (*orthographic depth hypothesis*) ortaya atmışlar, burada harf-ses ilişkilendirmesinin derecesine göre dillerin yazı sistemlerini *derin* ve *sığ* olarak niletelemişlerdir. İkili, çalışmalarında bu nitelemeye sahip yazı sistemlerinin okuma üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Yazı sistemlerinin nitelendirilmesinde *harf-ses* (*grafem-fonem*) ilişkisi dikkate alınarak *sığ* (İng. *shallow*) kelimesi yanında *saydam* veya *şeffaf* anlamında Fr. *transparent* kelimesi ve *derin* (İng. *deep*) kelimesi yanında 'donuk (buzlu cam gibi, mat)' anlamında Fr. *opaque* ıstılahı da kullanılmıştır (bk. Coulmas 1989; Besner ve Smith 1992; Bosch vd 1994; Jaffré- Fayol 2005; Marjou 2021). Elinizdeki çalışmada *sığ* için *şeffaf* nitelendirmesi, *derin* için de *şeffaf olmayan* nitelendirmesi tercih edilmiştir.

[3] Kanun'un gerekçesinde geçen ifade tam olarak şöyledir: "Eski harf sistemi baki kaldıkça ecnebî asıldan gelen kelimeleri gerek telaffuz ve gerek sarf itibariyle lisana mal etmek mümkün değildi. Bu sebeptendir ki Türkçeyi iyi yazabilmek ve yazılanı okuyabilmek için öğrenilmesi uzun senelere muhtaç kaidelerle meşgul olmak iktiza ediyor ve yazı yazmak, doğru okumak ancak muayyen bir sınıfın imtiyazı haline geliyordu. Bu müşkülât yüzünden millî ve binaenaleyh bütün halk tarafından okunabilecek ve yazılabilecek bir lisan için icabeyleyen bir gramer vücuda gelemiyordu." Benzer cümleler görüşmelerde söz alan milletvekilleri tarafından da dile getirilir (bk. Meclis tutanakları 3. dönem 2. yasama yılı 1. birleşim tutanakları, 8-20. sayfalar:
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c005/ehttbmm03005001.pdf)

[4] Konuyla ilgili olarak o dönemde çıkan terim sözlüklerine ve bu sözlüklerdeki tercihlere/tekliflere lehte aleyhte görüş bildiren yazılar Alpyağıl'ın çalışmasında (2015) ayrıntılı olarak yer alır. Elinizdeki yazının konusu gereği bunlardan sadece imla ile ilgili olanlardaki hususlara değinilmiştir.

açısından mühimdir. Özdem, yeni nesil için ve zarurî olarak yapılan değişikliklerde dilde ıslah çalışmalarının şu ana ilkelerde birleşmesi gerektiği fikrindedir:

> **1.** Islah işinde *yazı* ve *imlâ* sistemi daima gözönünde bulundurulmalıdır. **2.** İmlâ yerli ve yabancı *bütün kelimelere şamil olmak üzere*, ***fonetik*** ve ***iştikak*** prensipleri arasında makul bir ahenk tesis etmiş olmalıdır. … **4.** Gerek gramer ve gerek lügat ıslahında evvelâ *temizleme* ve *Türkleştirme* (fazlalıkları ve yabancılıkları atma), sonra da *zenginleştirme* (eksikleri tamamlama) ciheti düşünülmelidir. **5.** Yerinde kalacak ve yeni alınacak kelimeler gramerce mümkün olduğu kadar bugünkü Türkçemizin bünyesine uydurulmalıdır. (*Kimya* gibi ilimlerde müsamahalı davranılabilir; *askerî* ıstılahlar için ise bu zaruret yoktur.) **6.** *Tamamlama* için önce yerli sözlere, sonra yabancı garp unsur ve şekillerine baş vurulmalıdır. Her ikisinde de *şekilci* (*formalist*) değil, *maslahatçı* (*pragmatik*) davranılarak, bunlar tarihî şecerelerine göre değil, canlılık ve yaygınlık derecelerine göre takdir edilmelidir (*yıl* ve *sene* kelimeleri gibi). … **8.** Dilde bırakılacak şark sözlerinin yaşamalarına müsait *iştikakî bir imlâ şekli* bulunmalı; bu olmayınca yerine mutlaka Türkçe veya milletlerarası garp sözleri aranmalıdır (Alpyağıl 2015: 790).

Türk Dil Kurumu, Özdem'in bu muhtırasına bir raporla (TDK 1941b) cevap verir. Raporda, imla ile ilgili hususlarda bugünkü imla meselelerine ışık tutacak bazı cevaplar verilmiştir. Raporda kısaca şu konulara değinilir: Yabancı ıstılahın Türkçeleştirilmesi çalışmaları 1929'da başlamış, bir ara durakladıktan sonra 1933'te hız kazanmıştır. Türkçeleştirmede, bu tarihlerde Avrupa'da mevcut ilimlerin bütün ıstılahına sahip olduğu düşünülen Fransızca esas alınmış; bunda aynı zamanda memlekette Fransızca bilenlerin çok olması da etkili olmuştur. Bu dildeki ıstılahların gerekli görüldüğü yerlerde Almanca, İngilizce ve Yunan-Latin asıllarına bakıldığı belirtilmiştir (TDK 1941b: 7-8). Çalışmalar, Larus'un (Fr. *Larousse*) Fransız terminoloji sözlüğü[5] üzerinden yürütülmüştür (TDK 1941b: 12).

Özdem'in itiraz ettiği hususlardan biri, Arapça kelime ve ıstılahların anlaşılmasını ve anlatılmasını mümkün kılacak iştikâkî (kökene dayalı) imla ve bunun dayanacağı bir gramer yolu tutulmadığıdır. Raporda buna "Yeni Türk yazısınının kabulündeki amacın Türkiye halkını en kısa zamanda, en kolay yoldan okur yazar millet hâline getirmektir. Bunun işaret edilen iştikak (kökene dayalı) imlası ve grameri ile yapılmasına tabii imkân yoktur. Türk diline yazı ve imla düşünürken dildeki yabancı kelimelerin özel gereklerinden daha önce asıl Türk dilinin kendi varlığı ve onun genel gerekleri göz önünde tutulmak tabiidir" (TDK 1941b: 8) cevabı verilmiştir. Raporda, Özdem'in Türk dilinde fazlalıklar olarak gördüğü ikili, üçlü ve dörtlü birleşik kelime yapısındaki ıstılahlar konusundaki görüşlerine de dikkat çekilmiştir: Buna cevap olarak, Türkçe olmayanların ve Türkçe söz yapısına da uydurulmayanların hepsi fazlalık olarak görülmüş; bunların ya Türkçenin ses yapısına uydurularak halk diline girmesi böylelikle dilde tamamıyla benimsenmesi ve yaygınlaşıp dilin söz varlığına katılması; yahut Türkçe karşılığı bulunarak dilden çıkıp gitmesi beklenecektir, denmiştir. Bu ölçü hem doğu hem batı dillerinden gelenler için geçerli olacaktır. Burada dikkat çekilmesi gereken hususlar, Türkçeleştirme işinin sayılan şu iki yoludur: 1. Yabancı kelimenin ses yapısının Türkçenin ses yapısına uydurularak halk dilinde benimsenmesi ve dilin söz varlığına girmesi, 2. Türkçe karşılığının bulunması (TDK 1941b: 8-9). Birinci maddede görülen değişiklik sadece kelimelerde sathî (*mecbûriyet* yerine *mecburluk* gibi) olmayacak, ıstılahın zamanla tamamen Türkçesi tercih edilecektir (TDK 1941b: 9). Raporun *Avrupalı terimlerin yazılış meselesi* başlığı altında Özdem'in yabancı ıstılahın imlası hususunda yukarıda sayılan tekliflerine "Türk dilinin kendisine mahsus olan imlasını ve iştikak sistemini bazı yabancı dilden gelme sözler lehine değiştirmek, Osmanlı Türkçesinin Arap diline verdiği ve şimdi geri almak uğrunda bu kadar büyük bir devrim gayreti göstermeğe mecbur kaldığı imtiyazları, şimdi de Avrupa dillerinden birine vermek demek olur" şeklinde cevap verilmiştir (TDK 1941b: 18). Raporda *halk dili - bilim dili* ayrımına işaret edilen bölümünde, "kelimelerin söyleniş tarzının halkın müşterek söyleyişinden ibaret görüldüğü, halk ağzına girmiş sözün

[5] Kast edilen sözlük Pierre Larousse'un *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle* [=XIX. Yüzyılın Şümullü Büyük Sözlüğü] (1863, 1866-76, 1878-88) olmalıdır.

söyleniş -ve Türkçede ondan ayrılmayan yazılış- tarzının, halkın müşterek ve mütekâmil söyleyişine göre belirlendiği; fakat terimler gibi bilginler arasında kullanılan ve halk diline geçmeyen kelimelerin söylenişine o bilginler zümresinin kendi aralarında karar vermesi gerektiği örneklerle anlatılır ve bu hususta bilim dilinin malı olan kelimelerin söylenişine ve Türk imlasıyla yazılışına saha bilginlerinin karar vermesi gerektiği" belirtilir (TDK 1941b: 18-19). Burada dikkat çeken bir husus da Özdem'in Arapça kelimelerin imlası ile ilgili tekliflerine karşılık; "yalnız Avrupalı kelimeler yetmezmiş gibi, Arapça kelimelerin bile imlasına özellik vermek yolunda hissettirilen temayülün asla kabul edilmemesi" konusunda "ısrar" edildiğinin vurgulanmasıdır.

Yeni Türk harfleriyle teşkil edilen yeni Türk yazı sisteminde imla birliğini sağlamak için yapılan her çalışma, basılan her kılavuz yukarıdaki gibi eleştiriler, bunlara verilen cevaplar, izah gerektirenlere getirilen açıklamalarla zaman içinde belirli bir yol almış görünmektedir. Gündelik yazılar ve resmî yazışmalarda imla birliği sağlamak üzere tesis edilmiş kurallar büyük oranda yerleşmiş, zaman zaman yine düzeltmeler, eklemeler yapılmış, bazılarında değişikliğe gidilmiştir (TDK 2012: I-VIII). Bugün için imlanın belirli bir seviyeye ulaşıp yaygınlaştığı ihtiyatlı olarak söylenebilir; çünkü, bu tam bir imla birliği anlamına gelmemektedir. Buna resmî imla dışında farklı imla tercihlerini yansıtan kılavuzların yayımlanması delil getirilebilir.[6] Her bir kılavuz öbürünün çözüm getirmediği sorunlara ışık tutmaya çalıştığı için veya sunulan çözüm teklifinde birleşmek yerine taraflar kendi kurallarını daha mantıklı ve gerekli gördükleri için bu kılavuzlar da -haklı olarak- taraftar bulmakta ve kendilerine bir çevre oluşturmaktadır. TDK'nin *Yazım Kılavuzu* dışındaki kılavuzlar arasında Tulum 1986, Aksoy 1987, Özön 1999, Dil Derneği 2019, Alpay 2021, Püsküllüoğlu 2021 kılavuzları ve sözlük olduğu hâlde imla tercihiyle yol gösterici kabul edilen Kubbealtı 2020 sayılabilir. Resmî kurumlar yazışmalarında ve basılı yayınlarında Türk Dil Kurumu kılavuzunu kullanırken, yukarıda sayılan imla kılavuzları da matbuatta ve değişik çevrelerde kullanılmaktadır; bu kılavuzların sunduğu kurallara göre de yer yer farklı imlalar tercih edilebilmektedir. Yansıttıkları imla tercihleri ile kılavuzlar, dilin maruz kaldığı yeni gelişmeler ve durumlarda ihtiyaca cevap verdiği ölçüde iş görmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki ilim, spor, sanat, ticaret gibi özel sahalar kendi imlalarını oluşturma yolunu tutmuş görünmektedir. Bunun yanında farklı imla tercihlerinin aynı metinde bir arada kullanılması (*düzeltme işaretinin kullanıldığı kelimeler, birleşik kelimelerin bitişik veya ayrı yazılması, sese dayalı imla* veya *kökene dayalı imla tercih edilmesi, yabancı kelime, ıstılah ve özel isimlerin yazılması* gibi) imla birliği sağlanamamasına sebep olmaktadır.

Burada imla çalışmalarının başından beri ilmî sahalara (bilim, sanat, ticaret, teknoloji, spor…) has ıstılahların imlası hususunda mütehassıslarının kendi tercihlerini kullanmakta serbest bırakıldıklarını (TDK 1941b: 18-19), bugün birçok sahada dünya genelinde hâkim dil olan İngilizcenin tercih edildiğini ve bunların imlasında da kökene dayalı imla anlayışının belirleyici olduğunu söylemek yerinde olacaktır. İlk çalışmalarda Fransızca söyleyişin esas alındığı doğrudan aktarmaların bugün İngilizce ıstılahın Türkçe söyleyişinin belirlenmesinde etkili olduğunu da belirtmek gerekir.

Türkçe imlayı etkileyen husus sadece alfabe değişikliği değildir; çünkü bugün yazılı tarihleri boyunca hiç alfabe değiştirmemiş, yaklaşık bin yıldır aynı alfabeyi kullanan Fransızca, Almanca, İzlandaca… gibi dillerde hem yazmada hem de öğrenme-öğretmede benzer imla sorunlarının yaşandığı; kuralların gözden geçirilmesi gerektiği, hatta bazılarında köklü imla reformu yapılması gerektiği o dil üzerine çalışan araştırmacılarca dile getirilmektedir.[7] Dilde ses değişikliklerinin devam ediyor olması, dilin başka dil ve kültürlerle etkileşim içinde olması (ve bunun günümüzde düne göre çok daha hızlı olması)

6 Türk Dil Kurumu kılavuzlarındaki kurallar ve değişiklikler hakkında Balyemez'in ayrıntılı incelemesine (2022) bakılabilir.
7 Joshi, R. Malatesha - Aaron, P. G. Male (2005). *Handbook of orthography and literacy*, London & New York: Routledge.

gibi sebeplerle dilin kullanıldığı değişik metin türlerinde yabancı kelime, ıstılah ve özel isimlerin imlası ile ilgili yeni yeni sorunların ortaya çıkması tabii karşılanmalıdır. Bu durum ilmî metinlerde (tez, bildiri, makale, kitap vs) bu tür kelimelerin kullanılmasını zaruri kılmaktadır. Bu zaruret başka dillere ait bu türden kelimelerin yazılmasında kılavuzların yol göstericilik görevini yerine getirmesini ve bu başvuru kitaplarının değişik durumlar için kullanılabilecek genel kural mahiyetinde imla tekliflerinde bulunmasını, zaman zaman da bu kuralları güncellemesini gerekli kılmaktadır.

Bugünkü Türk yazı sisteminin imla tercihleri

Bu başlık altında yeni Türk harflerinin kabulünden sonra gelişen Türk yazı sisteminin genel olarak ilmî yazılarda ve günlük dile ait yazılı, basılı ve görüntülü metinlerdeki imla tercihleri tasnif edilmeye çalışılmıştır. İmlada genel olarak kelimelerin dilin esas söz varlığına ait olması veya başka dilden alıntılanmış olması belirleyici olmaktadır. Yazı sistemlerinin kendi kelimelerinin imlası için kullandıkları ilkeleri (şeffaflık veya kökene dayalılık) yabancı kelimelerin imlası için de kullanmaya meyilli oldukları görünmektedir. Kelimenin başka bir dile ait (alıntı veya henüz yerleşmemiş yeni kelimeler) olması durumunda Türk yazı sisteminin bugünkü imla tercihleri aşağıdaki şekilde gözlenmektedir:

1. Kelimenin ait olduğu dilin alfabesi ile Türk abecesi arasında benzerlik varsa genellikle kelimenin asıl dildeki imlası (kökene dayalı imla) korunmuştur[8]: *diabet*, *spor*, *amblem*, *logo*, *bipolar*, *data*, *film*, *start*, *star*, *reel*, *on-line*, *no-frost*, *network*, *Google*... Bu kelimelerin çoğu, alındığı dildeki telaffuzunun aksine Türkçenin sesçil imlayı tercih etmiş olmasının etkisiyle yazıldığı gibi okunmaktadır: *data*, *bipolar*, *spoiler*, *gogıl*, *Bologna* [İngilizce okunuşları sırasıyla: *deyta*, *baypolır*, *spoylır*, *gu·gıl*, *bolonya*].

> a) Dilde yeni yeni görülmeye başlanan kelimelerde yazı-telaffuz ilişkisi zayıftır; çünkü bu kelimelerde -özellikle yeni nesil tarafından- kökene dayalı imla tercih edilmektedir: ***click****lemek*, ***print*** *almak*, ***stalk****lamak*, ***ban*** *yemek*, ***office*** *2000, **ofis*** *yardımcısı*, ***Outlook*** *bana şu anda çevrimdışısın **mail**leri kontrol et-, programı **uninstall** edip, ...*, ***xp*** *kazanmak* "yetenek puanı (<*extra puan*?) kazanmak", ***check in*** *yapmak*, ***check up*** *yaptırmak*, ***rush*** *atmak* "silahlı bilgisayar oyunlarında takım hâlinde saldırmak", ***diss*** *atmak* "sosyal medyada insanların birbirini küçümsemesi genellikle ***youtuber***ların yaptığı şarkılarda görülür", ***story*** *atmak* "yapılan herhangi bir işle, etkinlikle ilgili anlık resim veya görüntüyü sosyal medya uygulamaları üzerinde paylaşmak", ***error*** *vermek* "hata (uyarısı) vermek, herhangi bir konu hakkında düşünemez duruma gelmek", ***reset****lemek* "programı yeniden kurmak veya başlatmak, herhangi bir şeyi sıfırlamak", ***flash****ı açmak* "telefon veya fotoğraf makinesinde yer alan kuvvetli ışığı açmak", ***Internet Explorer*** *gibi anlamak* "bir konuyu, durumu, vakayı veya nükteyi herkesten sonra anlamak, jetonu geç düşmek", ***boost*** *basmak* "silahlı bilgisayar oyunlarında enerjiyi yükseltmek"...
>
> b) Yazı dilinde kısaltmalı yabancı unsurların kullanıldığına rastlanmaktadır. Bunlarda da kökene dayalı imla tercih edilmektedir: ***diss*** *atmak* (<İng. *disslike* 'beğenmemek' [okunuşu: *dislayk*]) "sosyal medyada insanların birbirini küçümsemesi, beğenmemesi", ***zap*** *yapmak* (< İng. *zapping* [okunuşu: *zápiŋ*]) "atlamak, kanal değiştirmek; hücum etmek, birden harekete geçmek"; ***TT*** *olmak* (< İng *trend topic*): "Tiyutır (İng. *Twitter*) zemininde en çok konuşulan konu olup başlıklar arasında ilk sıralara yerleşmek", ***SS*** *almak* [okunuşu: *es-es*] "cihazın kendisiyle kendi ekran fotoğrafını çekmek (<İng. *screen shots*)", ***PR*** *yapmak* [okunuşu: *pi-ar*] (<İng. *public relations* 'halkla ilişkiler')...

[8] Bu konuda Maarif Vekaleti tarafından teşkil edilen Bilim Felsefe Terimleri Sözlüğü Heyetinin (üniversite, Türk Dil Kurumu, yüksek ve orta öğretim mensuplarından oluşturulmuştur) belirlediği ilkeler ilmî ıstılaha Türkçe karşılıklar türetildiği kadar yer yer yabancı ıstılahların asıl imlasına uyularak kullanılmasına izin verecek şekilde geniş tutulmuştur (Alpyağıl 2015: 1043). Bakanlıkça basılan eser eğitim öğretimde etkili olduğu için sonraki imla anlayışlarını da etkilemesi bakımından önemlidir: Maarif Vekaleti (1952). *Orta Öğretim Psikoloji, Sosyoloji, Mantık, Felsefe ve Pedagoji Terimleri*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

2. Bazı kelimelerin imlası, ses veya alfabe imkânları sebebiyle kısmen değiştirilmektedir: ***f*oto*sh*op** (<İng. ***ph***oto***sh***op), *geometri*[9] (< Alm. *geometri**e*** < Fr *géometrie*)[10] gibi. Bu değişiklikte ilk örnekte sesin ve kökenin bir arada dikkate alındığı karma imlanın tercih edildiği görülür: *photo* > *foto* ama *shop* > *şop* değil. *Geometri* örneğinde Türkçede bulunmayan aksan işareti ve kelime sonundaki okunmayan *e* harfinin atılmıştır.[11]

3. Kelimelerin tellaffuzu dilin tabii kabullerine göre değiştirilmektedir; yazıda çoğu kelimenin yerli imla anlayışıyla oluşturulmuş şekli kullanılmaktadır. Türkçedeki en yaygın imla tercihi budur. Türkçede birçok yabancı kelime dilin söz varlığına duyulduğu şekliyle girmiş, yazıya da böyle geçirilmiştir:

> *adaptör, antre, asistan, batarya, brifing, dijital, entübe, enfekte, doping, dubleks, dizayn, geometri, inç, iskarpin, jeoloji, jandarma, jest, kalite, kompakt, konfigürasyon, korner, maksimum, medya, minimum, minyatür, miting, penaltı, performans, popüler, proje, rövanş, self-servis, simülasyon, sistem, sörf, subasmanı, teknoloji, tuş, ultra…*

4. Hem sesçil hem kökene dayalı imlanın karışık kullanıldığı karma imlalı örneklerde kelimelerin bünyesindeki harflerin bir kısmı asıl dilindeki imlasını bir kısmı da alıntılandığı dildeki veya aracı dildeki telaffuzun Türkçedeki taklidini yansıtır:

> *sinema* (<Fr. *cinéma*), *makine* (<İt. *macchina*) ~ *mihanik~mekanik*, *tren* (<Fr. *train*), *elektrik* (<Fr. *électrique*), *prim* (<Fr. *prime*), *program* (<Fr. *programme*), *skor* (<İng. *score*), *spor* (<Fr. *sport*), *stadyum* (<İng. *stadium*), *klavye* (<Fr. *clavier*), *kopye~kopya* (< Fr. *copier*), *klasik* (<Fr. *classique*), *plaket* (<Fr. *plaquette*)… Bu örnekler arasında sayılan *tren* kelimesinde *t* ve *r* ünsüzleri arasında telaffuz edilen */i/* sesi yazıda gösterilmez; çünkü asıl dilinde bu ünlünün tam olarak telaffuz edilmediği söylenir; ancak, Türkçede bu iki ünsüz arasındaki */i/* sesi telaffuz edilmektedir ve dilin imla tercihi bu sesin imlada gösterilmesini gerektirir. Aynı kelimedeki *ai* işaretleri ile gösterilen /*e*/ sesi ise yazıda telaffuzu yansıtacak şekilde *e* işaretine dönüştürülerek yazılmıştır.

5. Bünyesinde çift ünsüz bulunduran kelimelerde Türk selikası baştaki çift ünsüzü seslendirmekte güçlük yaşadığı için bu seslerin başına veya seslerin arasına ünlü koyarak söyleme güçlüğünü gidermeye çalışmaktadır.[12] Söyleyişteki bu durum yeni kelimelerde yazıda gösterilmez. Örneğin ***i**spor*, *elekt**i**rik*, *s**ı**kor*, *s**ı**tadyum*, *k**ı**lavye*, *p**i**laket*, *p**i**rim…* şeklinde telaffuz edilen kelimelerin *kalın* (**bold**) harfle işaretlenen ünlüleri yazıda gösterilmez; oysa benzer özelliklere sahip kelimelerden büyük bir kısmı dile çok önceden girmiş ve Türkçe telaffuzu ünlülü olarak şekillenip yerleşmiş, yazıda da ünlülü şekilleri kullanılmıştır: *rit**i**m* (<Fr. *rythme*), ***i**spirto*, ***i**skarpin*, ***i**skele*, ***ı**zgara*, ***İ**zmir*, ***i**stop*, ***i**stasyon…; hük**ü**m*,

---

9 Yunanca asıllı *geo-* 'yer' kelimesi Türkçeye üç farklı birleşik kelimede üç farklı imla ile girmiştir: *geometri*, *coğrafya*, *jeoloji* (Alpyağıl 2015: 192); bu durum kelimenin üç farklı dilden o dillerdeki telaffuzu ile Türkçeye geçtiğini gösterir.

10 Sondaki *e* harfi Türkçe imlada kullanılmaz. *Geometri* kelimesinin en eski kaydı *Nişanyan Sözlük*'te İbrahim Alaaddin'in 1930 tarihli *Yeni Türk Lugati* adlı sözlüğünde tespit edilmiştir. Kelime burada 'hendese' anlamında Fransızca telaffuzu ile kaydedilmiştir: *jeometri* (Nisanyan 2018: 285[a]). Türkçedeki yaygın imla ve telaffuz *geometri* olduğuna göre kelimenin Almanca üzerinden geldiğini söylemek mümkündür, Nişanyan bunu 1930'lardan sonra üniversitede artan Alman etkisine bağlar.

11 Alpyağıl'ın derlediği çalışmada (2015) Dil Kurultaylarında ve sonra Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan terim sözlüklerinde kısmen değiştirilmiş örneklere rastlanır. Bunlardan bazısında sese bazısında kökene dayalı imla tercih edilmiştir. *Dördüncü Türk Dil Kurultayı*nda (1942) sunulan örnek listeden *afoni, afortiori, agnosi, agnostisizm…* (Alpyağıl 2015: 845) kelimeleri; *Orta Öğretim Psikoloji, Sosyoloji, Mantık, Felsefe ve Pedagoji Terimleri* adlı eserden *adventice, altruiste, amorphe, analogue, aperception, zatî vücup, kartezyen, klostrofobi, kompozisyon, konseptualizm, Darvinizm…* (Alpyağıl 2015: 1043-1049) bu türden imla örnekleridir.

12 Konuyla ilgili olarak Kılıç ve Kılıç bir çalışma yapmıştır (2012). Türkçe konuşucuları üzerinde yaptıkları çalışmada imlasında ünsüz yığılması bulunan ve aralarında ünlü barındırmayan hecelerin telaffuzunda imlada gösterilmeyen ünlünün muhataplarca algılanıp algılanmadığı ölçülmüştür. Türkçeye yabancı dilden giren bu kelimelerdeki ünsüz yığılmalı heceler (*pl, kl, st, sk…*) çok kısa telaffuz edilmiş olmasına rağmen deneklerin buralarda ünlü varmış gibi algıladığı tespit edilmiş ve bu alandaki çalışmalarda buna *algısal ünlü* adı verildiği, konunun ve sonuçlarının Türk dil bilgisi araştırmalarında pek yer almadığı söylenmiştir. Kılıç ve Kılıç çalışmalarında, daha önce yazı-telaffuz, telaffuz-yazı ilişkisinin ölçülmemiş olmasını ve imlanın buna bağlı olarak gözden geçirilmemiş olmasını imla öğretimi ve uygulamalarındaki sorunların temeline yerleştirmişlerdir. Yazma öğretiminin ilk zamanlarında öğrenenleri ve öğreticileri en çok uğraştıran kelimeler bu şekilde çift ünsüz içeren kelimelerdir.

*il**i**m, şük**ü**r*; *k**u**lüp*, *bi**y**oloji*[13] gibi. Bu türden kelimelerin bünyesindeki harflerin bir kısmı kökene dayalı imla ile (bünyesindeki çift ünsüzler korunmuş olarak) yazılmıştır, kelimenin öbür kısmı ise Türkçe telaffuza uygun olarak yazıya geçirilmiştir. Bu karma imla tercihi yazılı metinlerde ve öğretimde karşılaşılan imla karmaşasının asıl sebeplerinden biridir. "*Plan* kelimesinde Fransızcada /p/ ile /l/ sesleri arasında tam bir /i/ sesi yoktur. Bu sebeple araya bir ses konmaz" diye kökene dayalı imla anlayışı ile bir itiraz getirilse de Türk kulağı /p/ sesi ile /l/ sesi arasında bir /i/ sesi duymakta; Türk yazı sistemiyle yetişmiş bir el de yazıda /i/ sesini yazmaya çalışmaktadır.

6. Alıcı-verici dil arasında alfabe farklılığı varsa alıntılanan kelimenin imlası yazıda farklı şekillerde görülebilmektedir:

> a) Kelime duyulduğu gibi yazıya geçirilmektedir: *Konfüçyüs* (<Fr. <Lat. *Confucius* < Çin 孔夫子 *Kǒng Fūzǐ* 'Üstad Kong'), *cami* (<Ar. *cāmiʿ*), *talih* (<Ar. *ṭāliʿ*), *Kamaniçe* (<Bul. *Каменица* Kamenitsa)...
>
> b) Telaffuzu duyulmadığı için kelimenin yazılı şekline bakılarak tahmin edilen okunuş yazıya aktarılmaktadır.
>
> Bu durum bazı kelimelerin yanlış okunuşunun dile yerleşmesine sebep olmuştur: Farsçada yazılışları aynı olan شیر kelimesinden 'süt' anlamındakinin söylenişi *şīr* iken 'aslan' anlamındakinin ise *şe̊r* şeklindedir ve her iki kelime de Türkçeye geçmiştir. Bu iki kelime çeviri yazılı eski metin neşirlerinde *şīr* şeklinde yazılıp tek şekle indirilmiştir: *Ali Şīr* (<*Şe̊r* olmalıydı) *Nevāyīʿ, şirpençe* gibi. Benzer şekilde بهشت kelimesinin Farsçadaki telaffuzu *bihişt* olduğu hâlde, kelime *behişt* şeklinde okunmuş (muhtemelen içindeki *h* harfi /e/ okutucu olarak düşünülmüştür), bu okuyuş ilmî yazılarda yaygın bir şekilde kullanılarak yaygınlaşmıştır. Metin neşirlerinde *tīz* olarak yazılan kelime halk ağzında ve sözlüklerde *tez* (< Fa. *tēz*) şeklindedir. Doğduğu yere nisbetle *Peçevî* (پچوی) olarak anılan ünlü Osmanlı tarihçisinin doğduğu şehir aslında *Peçuy* (< Hır. *Pečuj* [okunuşu: *Peçuy*]) şehridir; lakabın doğru okunuşu *Peçuyî* (پچوی *Peçuyî*) olmalıdır (bk. Hancz 2007: 216). Türkçede bulunmayan *ț* harfi sebebiyle *Ţkoda* (< Çek. *Ţkoda* [okunuşu: *şkoda*]) kelimesinin *Skoda* şeklinde *s* ile okunması gibi *Geylânî* (<*Gîlânî*), *Hülâgü* (<*Hülegü*), *Cengiz* (<*Çiŋ͡giz*), *bînamaz* (<*bi̊ y-namāz* gibi kelimelerde görülen durum da aynıdır. Son örnekteki ön ek *beyhude* kelimesinde duyulduğu şekliyle doğru biçimde yerleşmiştir.
>
> c) Kelimenin harf çevrimi (*transliteration*) yoluyla imlası belirlenmekte, bu imla yazıda kullanılmaktadır. Türk okuyucusu için telaffuzda kelimenin aslî dilindeki okunuşundan çok Türkçenin kendi kabulü olan imla tercihi belirleyici olmaktadır. Bu yüzden aracı dilin yazı tercihi sebebiyle kelimelerin telaffuzu Türkçeye, ait olduğu dildeki telaffuzundan çok aracı dildeki yazılı şeklin Türk okuyucusu tarafından seslendirildiği şekliyle yerleşebilmektedir: *Şangay* (< İng. *Shanghai* [okunuşu: *Şeŋhay*] < Çin. 上海 [okunuşu: *Saŋ'e*]), *Hyundai* (<Kor. 현대 [okunuşu: *Hande*]) gibi. Telaffuz farklılığında aracı dil etkili olduğu gibi, kelime duyulmamışsa imla etkili olmaktadır. İmlada da alıntılayan dilin kendi *harf-ses* (*graphem-phonem*) ilişkilendirmesi telaffuzu belirlemektedir.
>
> ç) Türk yazı sisteminde, alıntı kelimenin asıl dilindeki anlam ayırıcı sesleri gösteren işaretleri (*ayn-hemze, kalın-ince ünsüzler; benzer imlalısı yoksa ünlü uzunluklarını göstermek üzere düzeltme işareti* ^) çoğu metin neşrinin çeviri yazısında (İng. *transcription*) kullanılmaz. Bu yazı tercihi zamanla telaffuzu da değiştirmiştir: Türkçede Ar. خالد *ẖālid* kelimesinin kısa ünlülü olarak *halit* şeklinde telaffuz edilmesi; biri 'öldüren' biri de 'öldürme' anlamına gelen قاتل (*ḳātil*) ve قتل (*ḳatil*) kelimelerinin *katil* şeklinde tek biçimli yazılmasının okuyuşa hizmet etmemesi gibi. Alfabede karşılığı olmadığından veya ünlü uzunluklarının ve aksan işaretleri gibi işaretlerin (*diacritic*) yazıda gösterilmesine gerek duyulmadığından kelimelerin doğru olarak aktarılmadığı örneklere de rastlanır: *tarik* kelimesinin tek biçimli olarak hem تارك (*tārik*) için hem de طريق (*ṭarīḳ*) için kullanılması gibi. Bu kelimelerin günlük dilde kullanılması çok sorun teşkil etmeyebilir; ancak, ilmî metinlerde, kelimelerin ıstılah olarak geçtiği çeviri yazılı metin neşirlerinde, yer, kişi ve eser adlarında aslına uygun olarak yazılması anlam ayırıcı olmaları bakımından gerekli görülmelidir.

[13] /*y*/ Türkçede ünsüz sınıfında öğretilse de burada yarım ünlü olarak değerlendirilmiştir.

Telaffuz, görüntü ve yazı sisteminin imkânları ile imla ilişkisi

Türkçede yabancı kelimelerin telaffuzu birçok dilde olduğu gibi, Türkçenin kendi ses yapısına uygun olarak şekillenir, şekillenmelidir. Kelimenin telaffuzu her ne kadar aslî dildekine göre benzetilmeye çalışılsa da genellikle alıntılandığı dilin ses yapısına uydurulur. İnsanoğlu, duyduğu sesleri kendi ana dilinin ses dağarındakilere benzeterek algılar (Kılıç ve Kılıç 2012: 1324); algıladığı sesleri de kendi yazısında kabul ettiği işaret sistemi ile göstermeye çalışır. Arapçadaki ünsüz farklılıklarının, Fransızcadaki aksan işaretlemelerinin yeni Türk alfabesinde gösterilmesine ihtiyaç duyulmamasının sebeplerinden biri bu olmalıdır. Türk ses sisteminde *ʻayn* (ع), *ṭā* (ط), *tā* (ت), *ṣād* (ص), *sin* (س), *ṯā* (ث), ze (ز), ḏāl (ذ), *zā* (ظ), *ḍād* (ض), *dāl* (د), *ha* (ه ,ە), *ḥā* (ح), *ḫā* (خ) gibi sesler yoktur; Arapça kelimeler için anlam ayırıcı olan bu sesler Türkçede bulunmadığı için yazı sisteminde de tek işaretle, sırasıyla *(yok), t, s, z, d, h* harfleriyle gösterilmiştir. Alfabe değişikliğinde Türkçenin ses yapısı dikkate alındığı için bunların anlam karışmasını önleyecek ayırıcı işaretli (İng. *diacritic*) şekillerine de ihtiyaç duyulmamıştır. Bundan bazı Türkçe sesler de nasibini almış, Türkçedeki kapalı *e*'nin ve burunsu *n*'nin ayrı bir işaretle gösterilmemesi de anlam ayırıcılığı olan bu seslerin kaybolmasına ve gerek konuşmada gerekse yazıda anlam karışması doğmasına sebep olunmuştur.

Türkçede kelimelerin yazılı şekillerini kökenden çok söyleyiş belirlemektedir. Türkçe yeni yazı sistemini kendi kelimelerini de ödünç aldığı kelimeleri de söyleyişe göre yazmak üzerine kurmuştur. Ancak günümüzde, alıntı kelimelerde ve dilde yeni yeni görülmeye başlanan yabancı kelimelerde telaffuza dayalı imlanın yanında kökene dayalı imlanın da kullanıldığı; hatta aynı metinde bir arada kullanıldığı görülebilmektedir. Bunun sebebi anlamı doğru bir şekilde yazıya aktarma kaygısı olmalıdır. İngilizce *write* 'yazmak' ve *right* 'sağ' kelimeleri telaffuza göre yazıya aktarılmak istense Türk yazı sisteminde her ikisi için de *rayt* şekli kullanılacaktır; bu da anlam karışıklığına yol açabilir. Bu kelimelerle yazılı metinlerde şimdilik karşılaşılmasa da, Türkçe yazılı, basılı ve görüntülü metinlerde karşılaşılan pek çok yabancı kelimede kimi yerde kısmen kimi yerde bütünüyle kökene dayalı imlanın tercih edilmesinin temelinde anlam karışmasını önleme çabasının yattığını düşünmemek elde değildir. Türk yazı sistemi, yabancı ilmî ıstılahlar, yabancı yer ve kişi adlarının imlasında "köken, anlam, telaffuz, yaygınlık, kaynak dil[14] veya aracı dil, önceki alıntılarda işletilen mantık" ölçülerinden hangisini/hangilerini tercih etmelidir?

[14] *Kaynak* kelimesinin Türkçedeki anlamından hareketle *kaynak dil* ıstılahının herhangi "bir kelimenin ait olduğu asıl dil" olarak kabul edilmesi gerekmektedir. *Kaynak* kelimesinin Türkçe Sözlük'teki anlamı "Bir suyun çıktığı yer, kaynarca, pınar, memba, göz; bir şeyin çıktığı yer, menşe" olarak geçmektedir. Kelimenin kök anlamı olan "çıkış yeri, memba, göz"dür. *Aracı* kelimesinin anlamı da "ara bulucu; iki şey arasında bağlantı kuran kimse, vasıta; üretici ile tüketici arasında alım satım konusunda bağlantı kuran ve bundan kazanç sağlayan kimse, mutavassıt, komprador" olarak kaydedilmiştir. Görüldüğü üzere *aracı* kelimesi de "(iki nokta arasındaki) bağlantı, vasıta" anlamındadır. Alıntı kelimelerle ilgili değerlendirmelerde bu iki kelimenin kullanılmasıya elde edilmiş *kaynak dil* ve *aracı dil* ıstılahlarının birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Bu konu hakkında yazdığı yazıda Boz, *köken dil* ıstılahını tercih ederken, yer yer *köken dil* için aracılık eden anlamındaki *köprü dil* ıstılahını da kullanmış; faydalı bilgiler içeren yazısında *kaynak dil, köken dil, köprü dil, aracı dil* karmaşasına düşmüştür (bk. 2011; 392-405). *Köken* kelimesi kök ve dallarıyla bitkinin tamamını gösterdiği için kelime için kullanıldığında bir salkımın cıngılları ve taneleriyle bir bütün oluşturması gibi, o kelimeyi, ondan türemiş kelimeleri ve onunla oluşturulmuş birleşik kelimeleri de kapsar. Bunun yerine belki *kök dil* demek daha uygun olabilirdi; ancak bu da kollara ayrılmış bir dil ailesinin doğduğu ana dil anlamına gelir. Kelimenin çıkış yerini göstermesi bakımından pınar, göze, kaynak, memba kelimelerinden hareketle *kaynak dil* adlandırması daha uygun görünmektedir.
Alıntı kelimelerin Türkçeye gelişlerinde arada başka bir dil bulunması durumunda; kelimenin kök itibarıyla ait olduğu dilin *kaynak dil* olarak; geçişe aracılık eden dilin de *aracı dil* olarak adlandırılması doğru bir adlandırma olacaktır. Kelimenin hangi dile ait olduğu tam olarak tespit edilemiyorsa, kelimenin tespit edildiği en eski tarihî kayıt esas alınmalı; kelime o dile ait kabul edilmeli; kelimenin çıkış yeri (*kaynak*) olarak da bu dil esas alınmalıdır. Geçişe aracılık eden diller de *aracı dil* olarak adlandırılmalıdır. Bu yüzden elinizdeki yazıda kelimenin ait olduğu asıl dil *kaynak dil*, geçişe aracılık eden dil veya diller de *aracı dil* olarak adlandırılmıştır.

Kullanıcılarının bilinçli olmadığı durumlarda yabancı kelimelerin konuşucuların ana dillerine yerleşmesi kaçınılmazdır. Ancak, günümüzde diller, konuşucularının üretmediği ürünlerin (*nesne* veya *mefhum*) adını koyma hakkına da sahip görülmemekte/görünmemektedir. Dışarıdan ürüne dayalı olarak gelen kelimeler dilde kendilerine çabucak yer bulabilmektedir. Bu yerleşme yukarıda açıklandığı gibi bazen kulak, bazen göz, bazen de hem kulak hem göz yoluyla olmaktadır. Bu yüzden de aynı kelime bilhassa dar çevrelerin yazılı metinlerinde farklı imla anlayışlarına (kökene dayalı veya sese dayalı) göre yazılmaktadır. Türkçede dilde çoktandır kullanılan ve bugün imlası yerleşmiş olanlar için bile durum aynıdır: TDK *Yazım Kılavuzu*'na göre Türkçede imlası *egzoz* olarak belirlenen kelimenin en çok *eksoz* şeklinde söylenmesi ve birçok metinde de *egzos*, *egsoz*, *egzost*, *eksozt* şekilleriyle görünmesi; *şarj* kelimesinin *şarz* olarak söylenmesi ve yazılması gibi. Bunun yanında kelimenin asıl dilindeki yazılışının ve telaffuzunun bilinmediği durumlarda, Türkçeye girdiği aracı dildeki imlası veya söylenişi (*Rasulayn*, *Albaraka*, *Abubakar*, *Amin*…) Türkçedeki imlasını, telaffuzunu etkileyebilmekte/belirleyebilmektedir. Bazı kelimelerin sözlü dilde birden fazla telaffuzunun yerleşmesi sebebiyle dilde de birden fazla şeklin (asıl dilindeki şeklin veya ödünçlemeye aracı olan dildeki şeklin veyahut halkın değişik çevrelerinin kendi uydurduğu şeklin) görüldüğü de muhakkaktır: *Euro*, *avro*, *ö ro*, *öyro; ultrason~ultrasyon* gibi.[15]

Yazılı, basılı, görüntülü yayınlarda karşılaşılan değişik imlalı kelimeler de imla birliği hususunda sıkıntı yaşatmaktadır. Bazı kelimeler de aslen aynı oldukları hâlde aracı dildeki yeni telaffuz ve anlamı ile gelebilmektedir. Bunlar ayrı kelimeler olarak değerlendirilir: *seramik~kiremit; waffle~gofret* gibi. *Waffle~gofret* kelimeleri köken itibariyle aynı oldukları hâlde gösterenleri farklıdır; Türkçeye iki ayrı ürün adı olarak iki ayrı dil aracılığıyla girmişlerdir. *Gofret* kelimesi de aracı dilin telaffuzu ile Türkçeye girmiş, bu telaffuz yazıda kullanılır olmuştur. *Waffle* kelimesi de Türk alfabesinde bulunmayan *w* harfi içermektedir; buna rağmen kelime asıl imlası ve "vafıl" telaffuzuyla dile yerleşmiş görünmektedir.

Türkçe imlayı etkileyen başka bir husus da yeni Türk yazı sisteminin imkânlarıdır. Yeni Türk abecesinde bulunmayan harflerle yazılan yabancı kelimelerin imlası ve telaffuzuda ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Bünyesinde *w*, *x*, *q*, *č*, *ţ*, *ẓ*, *ø* harfleri bulunan yabancı kelimelerin hem imlası hem telaffuzu Türk okuyucusu için ikircikli bir meseledir. Bu harfleri içeren kelimeleri yazıda kullanma ihtiyacı duyulduğunda genellikle aslî harfleri ile yazıya geçirildiği görülmektedir. Okuyucu, bu harfleri içeren bir kelimeyle karşılaştığında, bunları kendi yazı sistemindeki benzer işareti esas alarak okumaya çalışır. Örneğin Türkçede X harfinin benzeri bir harf yoktur, İngilizcedeki kullanılışı sebebiyle genellikle /ks/ seslerini gösterdiği düşünülerek telaffuz edilir; ancak işaret İspanyol, Yeni Uygur, Çin (Pinyin), Azerbaycan, Yunan… dillerinin yazı sistemlerinde (veya bunların çeviriyazılı şekillerinde) birbirinden farklı sesleri göstermek üzere kullanılmaktadır.[16] Ait olduğu dilin konuşucusundan içinde bu işaretlerin geçtiği kelimeyi duyan bir Türk, bunu yazıya geçirmek istediğinde -haklı olarak- duyduğu sesin kendi yazı sistemindeki karşılığı olan işareti/işaretleri kullanacaktır.

*Yazım Kılavuzu*ndaki imla tercihleri

Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'nda (2012) alıntı kelimelerin imlası ile ilgili kurallar kökene dayalı imla ile sesçil imlaya göre karışık olarak belirlenmiştir:

> **1.** Çift ünsüz harfle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: *francala, gram, gramer, gramofon, grup, Hristiyan, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem,*

[15] Örnekler çoğaltılabilir: *stres~stress, sezon~sözon, slayt~sılayt, kariyer~carier, koreografi-kareografi, gangster~gangaster, dinozor~dinazor, menü~mönü, pardösü~pardesü, üniversal~universal~üniversel, dedektif~detektiv, diyet~diet, diyalektik~dialektik, diyalog~dialog, diyafon~diafon, karakter~karekter…*

[16] Farklı dillerin yazı sistemlerinde *X* işaretinin kullanıldığı ses karşılıkları için bk. https://en.wikipedia.org/wiki/X

> *profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik* vb. (TDK 2012: 25)

Bu maddede görüldüğü üzere kelimelerde iki ünsüz arasına ünlü konmamakla kökene dayalı imla tercih edilmiş; ancak kelimenin geri kalan kısmı sesçil imla ile yazılmıştır. Kelimelerin alıntılandıkları dillerin telaffuzuna göre Türkçeye girdiği anlaşılmaktadır. Söyleyişin yazıya yansıması esas alınırken de çoğu kelimede telaffuz Türkçenin ses yapısına, Türk selîkasına uydurulmamıştır. Örneklerin alıntılandığı diller ve o dillerdeki asıl imlaları şöyledir: *francala* (< Fr. *frangella*), *gram* (< Fr. *gramme*), *gramer* (<Fr. *grammaire*), *gramofon* (<Fr. *gramophone*), *grup* (<Fr. *groupe*), *Hristiyan* (<Rum. *χristianós χριστιανός)*., *kral* (<Sırp. *kral*)., *kredi* (<Fr. *crédit*), *kritik* (<Fr. *critique*), *plan* (<Fr)., *pratik* (<Fr. *critique*) , *problem* (<Fr. *problème*), *profesör* (<Fr. *professeur*), *program* (<Fr., *programme*) *proje* (<Fr. *projet*), *propaganda* (<İt.), *protein* (<Fr. *protéine*), *prova* (<İt.), *psikoloji* (<Fr. *psychologie*), *slogan* (<Fr.), *snop* (<Fr. *snob*), *spiker* (<İng. *speaker*), *spor* (<Fr. *sport*), *staj* (<Fr. *stage*), *stil* (<Fr. *style*), *stüdyo* (<Fr. *studio*), *trafik* (<Fr. *trafic*), *tren* (<Fr. *train*), *triptik* (<Fr. *triptyque*).

Bu kelimelerin Türkçeye girdiği son aracı dil *Türkçe Sözlük* (2011), Nişanyan 2018 ve Kubbealtı 2020 esas alınarak gösterilmiştir. Büyük bir kısmı görüldüğü üzere Fransızcadan gelen bu kelimelerin bir kısmı Fransızcaya da başka bir dilden geçmiştir. Örneğin *trafik* kelimesi Fransızcaya İtalyancadan (İt. *traffico*) geçmiştir. Fransız dili kelimeyi kendi yazı sistemine uydurmuş; daha çok kökene dayalı imlayı tercih eden ve bu yüzden de imlası şeffaf olmayan yazı sistemleri içinde sayılan Fransızca, burada kelimeyi sesçil imlayı tercih ederek almıştır. Yine *profesör* kelimesi Fransızcaya (Fr. *professeur*) Latinceden (Lat. *professor*) geçmiş bir kelimedir (Latincedeki *o* işaretinin Fransızcadaki /ö/ telaffuzunu gösterecek şekilde dilin yazı sistemindeki göstergeleri olan *eu*'ya dönüşüne dikkat ediniz).

Türkçe imla sisteminde bu tür kelimelerde karma imla kullanılması sıkıntı oluşturmaktadır. Burada tamamen sesçil imla kullanma tercihi "eskiden yerleşmiş kelimeler" için geçerli sayılmıştır. Kılavuzda "Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir: *iskarpin*, *iskele*, *iskelet*, *istasyon*, *istatistik*, *kulüp* vb. (TDK 2012: 25)" tespitiyle bu imla kuralının dışında tutulan kelimeler gösterilmiştir. Yazıyı yeni öğrenen için mevcut sözvarlığındaki bütün kelimeler eskidir, yabancı kelimelerin hepsi de eskiden yerleşmiştir. Bu eskiliğin ölçüsü kaç yıl olmalıdır, hangi yıldan önceki alıntılar eski olarak kabul edilecektir? Bu sorular yazıyı yeni öğrenen için muğlak sorulardır. Aşağıdaki maddeler de aynı şekilde değerlendirilebilir:

> **2.** İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *alafranga*, *apartman*, *biyografi*, *elektrik*, *gangster*, *kilogram*, *orkestra*, *paragraf*, *telgraf* vb. (TDK 2012: 25)

Bu maddedeki kelimelerden apartman (<Fr. appartement), biyografi (< Fr. biographie), elektrik (< Fr. électrique), kilogram (<Fr. kilogramme), orkestra (<İt. orchestra), paragraf (< Fr. paragraphe), telgraf (<Fr. télégraphe)… sesçil imla ile; gangster (<İng.) ise kökene dayalı imla ile alınmıştır, kelimenin İngilizcedeki telaffuzu Türk yazı sistemiyle gengstır şeklinde gösterilebilir. Alafranga (<İt. alla franca) kelimesi İtalyancadaki telaffuzundan ziyade Türkçe telaffuzuna göre yazılmaktadır; büyük oranda sesçil imla ile f ve r harfleri arasına ı harfi yazılmadığı için de yine kısmen kökene dayalı imla ile yazılmaktadır. İtalyancada kelime ala franka şeklinde telaffuz edilirken Türkçede alaf**ı**ranga olarak, /fr/ seslerinin arasındaki /ı/ sesi telaffuz edilerek ve son hecedeki /k/ sesi /g/ sesine dönüştürülerek söylenir.

> **3.** İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *film*, *form*, *lüks*, *modern*, *natürmort*, *psikiyatr*, *seks*, *slayt*, *teyp* vb. (TDK 2012: 25)

Bu maddedeki *film, lüks, modern, teyp* kelimelerinin ağızlarda *filim, lüks~lüküs~löküs*, *moderen~modiren, teyip* şekillerine rastlanırken; özellikle *film* kelimesi *filim izlemek*, *filim çevirmek* gibi birleşiklerde ikinci hecelerinde /i/ sesi türetilerek telaffuz edildiği görülmektedir.

Aşağıdaki maddede kalın dizilen kelimeler ağızlarda /ğ/'li telaffuz edildiği hâlde, imlada /g/'li yazılmaktadır.

> **4.** Batı kökenli alıntıların içindeki ve sonundaki g ünsüzleri olduğu gibi korunur: ***biyografi****, diyagram, dogma,* ***magma****,* ***monografi****,* ***paragraf****,* ***program****; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, ürolog* vb. (TDK 2012: 25)

Kılavuzun aynı bölümünde *fotoğraf* ve *topoğraf* kelimelerinde /*g*/ seslerinin /*ğ*/ye döndüğü söylenmiş, dolayısıyla yazıda da böyle yazılması istenmiştir (TDK 2012: 25); bu durum bir çelişki oluşturmaktadır. Fransızca *dogme* 'tabu, sorgusuz bağlanılan öğreti' anlamındaki kelimeden gelen *dogma* kelimesinin Türkçedeki *doğma* fiil adı ile karışacağından telaffuzunda da /g/li şeklinin korunması anlaşılabilir; ancak yukarıdaki örneklerde kelime ortasında geçen /g/ seslerinin telaffuzda /ğ/ sesine dönüşme eğiliminde olduğu görülmektedir; bunlar *fotoğraf* ve *topoğraf* kelimelerinde görüldüğü gibi yazıya yansımaya başlamıştır.

Kılavuzun alıntı kelimelerin yazılışının anlatıldığı bölümünde tamamen kökene dayalı imlanın kullanılmasına izin verildiği maddeler şunlardır:

> Aşağıdaki durumlarda Batı kökenli kelimeler özgün biçimleri ile yazılırlar:
>
> **1.** Bilim, sanat ve uzmanlık dallarında kullanılan bazı terimler: *andante* (müzik), *cuprum* (kimya), *deseptyl* (eczacılık), *quercus*, *terminus technicus* (teknik terim) vb.
>
> **2.** Latin yazı sistemini kullanan dillerden alınma deyim ve sözler: *Veni*, *vidi*, *vici* (Geldim, gördüm, yendim.)*; conditio sine qua non* (Olmazsa olmaz.)*; eppur si muove* (Dünya her şeye rağmen dönüyor.)*; to be or not to be* (olmak veya olmamak)*; l'art pour l'art* (Sanat sanat içindir.)*; l'Etat c'est moi* (Devlet benim.)*; traduttore traditore* (Çevirmen haindir.)*; persona non grata* (istenmeyen kişi) vb (TDK 2012: 25).

Bu maddelere göre; Türkçe okur yazarı muhatap olduğu metindeki herhangi bir dilin kelimesinin ıstılahının ve tabirlerinin, vecizelerinin okunuşunu, anlamını ve hikayesini bilmektedir; farklı dillerden alınmış bu türden ifadeleri o dilin telaffuz kurallarına göre okuyabilmektedir ve anlamlarını da bilmektedir, -midir?

Sonuç ve teklifler

Yazılı dili kullananların sağlıklı iletişim kurabilmesi için imla birliğinin sağlanması şarttır. Bugün bütün diller ilim, ticaret, tıp, spor ve teknoloji gibi sahalara hakim dillerin (İngilizce, Fransızca, Latince…) etkisi altındadır. Her dil ister istemez kelime ödünçlemekte, yer yer bu kelimelere karşılık bulma çabası içine girmekte, kimi zaman da kendi üretmediği ürünü (fikir-mefhum-nesne) ismiyle birlikte ödünç almak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu tür -ürüne dayalı- kelimeler dilde çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Yaygınlaşan kelime için yerlisi karşılık olarak teklif edilse de geç kalınmakta ve misafir kelime ödünçlenen kelime sınıfına atlayıp günlük dilden başvuru eserlerine kadar pek çok metinde görünür hâle gelmekte, dilin söz varlığına yerleşmektedir.

Yabancı kelimelerin önce kulaktan duyulup sözlü dilde yaygınlaşması ve sonra yazıya geçirilmesi yazıda sesçil imlânın tercih edilmesine sebep olurken; önce yazıda görülüp yine yazılı dilde kullanılır olması ve

arkasından da sözlü dilde yaygınlaşması bu kelimenin imlasında kökene dayalı imlanın tercih edilmesine sebep olmaktadır.

Kelimelerin ve özel isimlerin dilin yazı sistemi kullanılarak gösterilişinde kuralların açık ve kesin olması gerekir; muğlaklık, istisnaların çokluğu imlada karışıklık doğmasına sebep olmaktadır. Karışıklık aynı kelimenin kökenine uygun olarak aslî dilindeki şekliyle yazılması ve bunun yanında bir de sesçil imla esasına dayalı olarak duyulduğu (telaffuz edildiği) şekliyle yazılması tercihlerinden kaynaklanmaktadır. İlmî yazılarda imla birliğini sağlamak üzere yabancı kelimelerin, ıstılahların ve özel isimlerin imlası ile ilgili aşağıdaki kurallar teklif edilmektedir:

1. Yabancı kelimelerin varsa Türkçeleri kullanılmalı, Türkçe karşılığının bulunması ve kullanılması özendirilmelidir.

2. Kelimenin Türkçesi yoksa veya yazıda kullanılmasına ihtiyaç duyuluyorsa aşağıdaki kurallara uyulmalıdır:

a. Yabancı kelimenin telaffuzu Türk yazı sisteminin kabul ettiği sesçil imla esas alınarak yazılmalı, imlasında yeni Türk harfleri ile kabul edilen harfler kullanılmalı, kelimenin asıl dilindeki imlası yay içinde verilmelidir. Türk yazı sisteminde bulunmayan bir veya birkaç harf içeren kelimelerde bunların seslerini karşılayan Türk harfi kullanılmalıdır.

b. Latin alfabesinden farklı alfabe (Kril, Arap, Pinyin, İbrani, Brahmi…) kullanan yazı dillerine ait kelimeler Türk yazı sisteminin kullandığı Latin alfabesi kökenli yeni Türk harflerine aktarılarak yazılmalıdır. Bu kelimelerin önce okunuşları verilmeli, sonra yay içinde sırasıyla asıl alfabesi ile yazılmış şekli, sonra çeviri yazılı şekilleri verilmelidir: *Tiyen Şan* (天山 *Tian shan*) gibi.

c. Istılah mahiyetindeki kelimelerin asıl dilindeki imla şeklinin çeviri yazı ile aktarılmışı esas alınmalı, imlaya asıl dilindeki okunuşu da yansıtılarak yazılmalıdır: *ḫāṣ, tārik, yaḳīn, ẕātī, ḳiyās-ı fuḳahā* gibi.

d. Istılahlar metin içinde *eğik* olarak, tamamen eğik bir metin içinde **koyu** olarak vurgulanmalıdır: *al-asmāu l-ḥusnā*, *ḫāṣ*, *vucūb, yaḳīn*… gibi.

e. Arapça veya Farsça tamlama şeklindeki eser isimlerinin her kelimesi ayrı yazılmalı ve imlasında okunuşları esas alınmalı, harfler anlam ayırıcı olduğu için çeviri yazılı şekilleri ile verilmelidir: *Naṣāiḥu l-ʿibād, Burhān-ı ḳāṭıʿ* gibi.

f. Eski Türk yazı sistemlerinden yeni Türk yazı sistemine aktarılan kişi, yer ve eser isimlerinde kelimenin yazılı olduğu dil ve o dilin yazı sisteminin yeni Türk yazı sistemine uygulanmış çeviri yazılı şekli kullanılmalıdır: *Tunʇuḳuḳ, Ali Şėr Nevāyī, Ḥüseyn-i Bayḳara, Aḥmed Cevdet Pāşā, Midhāt Pāşā*; *Bāġdād, Ḳaraḥisār*, *Dīvānu Luġāti t-turk, Navādiru l-āṯār…*

3. Alfabe farklılığı olmayan dillere ait yer, kişi ve eser isimlerinin önce asıl dilindeki telaffuzu sesçil imla ile yazıya geçirilmeli, asıl imlası yay içinde verilmelidir; çünkü okuyucu öncelikle okuyabileceği kelime ile karşılaştırılmalıdır: *Servantes* (*Cervantes*), *Beytovın* (*Beethoven*), *Napolyon* (*Napoléon*), *Riçırd* (*Richard*), *Yanoş* (*Janos*), *Buenos Ayres* (*Buenos Aires*), *Şopen* (*Chopin*), *Eminesku* (*Eminescu*), *Niv York* (*New York*), *Riyo dö Janero* (*Rio de Janeiro*)…

4. Türkçede tercümesi yerleşmiş yabancı kişi, yer, kurum, eser isimlerinin asılları ait oldukları dil kısaltması ile birlikte yay içinde *eğik* şekilde verilmelidir.

5. Yabancı özel isimlerden yapım eki alarak türetilmiş akım, mensubiyet, kavim, dil vs adları küçük harfle, Türk abece dizgesindeki harflerle ve telaffuzu esas alınarak yazılmalıdır: *marksizm, realistlerin, evangelist, suriyeli, ingilizce, hermönötik…*

6. Devlet, kurum, kuruluş adları Türkçedeki tercümeleri esas alınarak yazılmalı, yay içinde özel adın aslı verilmeli; alfabe farklılığı varsa aslına uygun olarak çeviri yazılı şekli verilmelidir.

7. Yabancı kelimelerden Türkçeye girişte aracı olan dildeki telaffuzu esas alınmalıdır. Türkçeye yabancı dillerden (Sanskritçe, Çince, Soğdça, Toharca, Moğolca, Farsça, Arapça, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Sırpça, Rumca…) geçmiş olan pek çok kelimede telaffuz esas alındığına göre, yazıda da geçişe aracılık eden son dilin telaffuzu esas alınmalıdır.

8. Yabancı kelimelere getirilen Türkçe ekler telaffuza göre getirilmeli, ek kesme işareti ile ayrılmalı; bundan sonra kelimenin aslı yay içinde verilmelidir.

9. Kitabiyatta (bibliyografya) kişi, eser, yayınevi ve yer isimlerinin kaynak olarak kullanılan eserin üzerindeki kaydı asıl şekil olarak kabul edilmeli ve buna göre yazılmalıdır.

10. Tamlama şeklindeki yabancı devlet, kurum ve ese isimlerinde tamlamayı oluşturan her kelime büyük harfle başlatılmalıdır.

11. Yabancı dillerin kısaltmaları yerine Türkçe kısaltmalar kullanılmalıdır. Yazı imkânlarının geliştiği günümüzde kısaltma kullanılmaması tavsiye edilmelidir. Gelişi güzel kısaltma yapılmamalıdır. Kısaltılmış şekli asıl dilinde yaygın olarak kullanılan kelimeler Türkçeye de yerleşmişse, yerleşik şekilleri kullanılabilir: *lazer*, *AIDS*, MR gibi. Genel ağ adreslerinde yaygın şekilde kullanılan *com.tr* kısaltmasının okunuşu için *kom ti-ar* yerine *kom-te-re* okunuşu tercih edilmelidir. Türk selikası gördüğünü okumaya meyilli olduğu için bu okunuş yazıda öncelikli olarak tercih edilmelidir: *Wi-Fi* kısaltması örneğinde olduğu gibi */vayfay/* veya */vi-fi/* okunuşlarından hangisi daha çok yayılmışsa tespit edilmeli -çok bilmişlerce gülünç bulunacak olsa da- galatımeşhur olan telaffuz yazıda da kabul edilmelidir.

12. *Yazım Kılavuzu*'nda yaygın olduğu için aynen yazılması istenen Latince, İngilizce kalıp sözler (TDK 2012: 25) gibi metin içinde kullanılmasına ihtiyaç duyulan ibareler okunuşları esas alınarak yazılmalı; asıl dillerindeki şekilleri ve tercümeleri yay içinde verilmelidir.

13. Ölçü birimi olarak kullanılan kısaltmalı ifadeler Türkçeye asıl dillerindeki imlaları ile geçirilmiştir; bu yaygınlaştığı için müdahale etmek, yaygın öğrenilmişliği karmaşaya düşüreceğinden aynen kullanılmaya devam edilmelidir. Ancak bunlara getirilen ekler kesme ile ayırılmamalıdır.

Kaynaklar

Aksoy, Ömer Asım (1987). *Ana Yazım Kılavuzu*. İstanbul: Epsilon.

Alpay, Necmiye (2021). *Türkçe Sorunları Kılavuzu,* İstanbul: Metis Yayınları.

Alpyağıl, Recep (2015). *Felsefe Dili Olarak Türkçenin Gelişim Aşamaları ve Felsefe Sözlüklerimiz (1851-1952) I*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Balyemez, Sedat (2022). *Türkiye Türkçesi Yazım ve Noktalama Tarihi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Besner, Derek; Smith, Marilyn Chapnik (1992). "Basic Processes in Reading: Is the Orthographic Depth Hypothesis Sinking?". *Orthography*, *Phonology*, *Morphology*, *and Meaning*. *Advances in Psychology*. Vol. 94, 45-66.

Bosch, Antal van den; Content, Alain; Daelemans, Walter; de Gelder, Beatrice (September 1994). "Analysing Orthographic Depth of Different Languages Using Data-Oriented Algorithms", *Proceedings of the 2nd International Conference on Quantitative Linguistics*. Moscow.

Boz, Erdoğan (2011). "Çağdaş Türkçe Sözlüklerde Batı Kökenli Sözcüklerin Köken Dili ve Biçimi Sorunu 'Sigara' Örneği" *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı,* (4-6 Kasım 2010 - İstanbul), s. 392-405, İstanbul 2011. (Boz, Erdoğan (2011), *Sözlükbilimi Yazıları I*, Ankara: Gazi Kitabevi, 7-26. s.)

Coulmas, Florian (1989). *The Writing Systems of the World*. Oxford, İngiltere: Basil Blackwell.

DeFrancis, John (1989). *Visible speech. The diverse oneness of writing systems*. Honolulu. 306 s.

Dil Derneği (2019). *Yazım Kılavuzu* (7. baskı). Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Faber, Alice (1992). "Phonemic segmentation as an epiphenomenon. Evidence from the history of alphabetic writing". *The Linguistics of Literacy*. (Editör: Pamela Downing vd. (ed.): Amsterdam. 111-134.

Frost, Ram; Katz, Leonard (1992). "The reading process is different for different orthographies" *Orthography*, *Phonology*, *Morphology*, *and Meaning*, Amsterdam: North-Holland Elsevier Science Publishers B.V. 67-84.

Frost, Ram; Katz, Leonard (1992). *Orthography*, *Phonology*, *Morphology*, *and Meaning*, Amsterdam: North-Holland Elsevier Science Publishers B.V.

Hancz, Erika (2017) "Peçuylu İbrahim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34. c., 216-218. s., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

Jaffré, Jean-Pierre & Michel Fayol (2005). Orthography and literacy in French., *Handbook of orthography and literacy*, (Ed. Joshi R. Malatesha & P.G. Aaron)81-104. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Katz, Leonard; Laurie Feldman (1983). "Relation between pronunciation and recognition of printed words in deep and shallow orthographies". *Journal of Experimental Psychology* 9: 157-166.

Kılıç, Mine - Kılıç, Mehmet Akif (2012). Türkçeye Yabancı Dillerden Geçen Kelimelerde Algısal Ünlü Türemesi. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı: 24-28 Eylül 2012*.-- Ankara: Türk Dil Kurumu 1323-1332.

Kubbealtı (2020). *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyât.

Marjou, Xavier (2021). "OTEANN: Estimating the Transparency of Orthographies with an Artificial Neural Network", *Proceedings of the Third Workshop on Computational Typology and Multilingual NLP June 2021:* 1–9. DOI: 10.18653/v1/2021.sigtyp-1.1

Mattingly, Ignatius G. (1992). "Linguistic Awareness and Orthographic Form", *Orthography*, *Phonology*, *Morphology*, *and Meaning*, (Ed. Frost, Ram; Katz, Leonard. Amsterdam&London&NewYork: North-Holland Elsevier Science Publishers B.V., 11-26.

Nişanyan, Sevan (2018). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, İstanbul: Liber Plus Yayınları.

Özdem, Ragıp Hulusi (1941). *Terimler Meselesi Münasebetile Dilimizin Islahı Üzerine Muhtıra*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Özön, Nijat (1999). *Büyük Yazım Kılavuzu*, İstanbul: Kabalcı.

Püsküllüoğlu, Ali (2021). *Yazım Kılavuzu*. İstanbul: Arkadaş Yayınları.

Sampson, Geoffrey (1986). *Writing Systems*. *A Linguistic Approach*, London: Hutchinson, 234 s.

TDK (1928). *İmlâ Lûgati*, Ankara: Türk Dil Encümeni. 372 s.

TDK (1941a). *İmlâ Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu. XLIV, 227 s.

TDK (1941b). *Terimlerin Türkçeleştirilmesi Bakımından Profesör Doktor Ragıp Özdem'in Muhtırası Hakkında Rapor*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2012), *Yazım Kılavuzu*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tulum, Mertol (1986). *Yeni İmlâ Kılavuzu*, İstanbul: Tercüman.